

СЕКЦІЯ «ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО»

УДК 378(477.64)(09):811.111.2

Онуфрієнко Г. С.

д-р філос. у філол. науках, доц. НУ «Запорізька політехніка»

НДР З УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА І ТЕРМІНОЗНАВСТВА В ІСТОРІЇ ЗАПОРІЗЬКОЇ ПОЛІТЕХНІКИ: ЧИННИКИ, ЗДОБУТКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Від часу проголошення у 1991 р. Незалежності України і набуття українською мовою статусу державної, який задекларовано в 10 статті Конституції України 1996 р., у всіх галузях науки й техніки відбуваються процеси внормування, уніфікації, кодифікації і стандартизації національної термінології. До цієї наукової роботи вже кілька десятиліть активно долучається наш університет. Міжнародний день рідної мови, запроваджений з 21 лютого 2000 р. рішенням сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО, є прикметним у 2022р. для університету ще й паралельною актуальною датою - 30-річчям від часу затвердження в Запорізькому машинобудівному інституті (ЗМІ) першої держбюджетної НДР лінгвістичної тематики.

Комплексна мета цього дослідження – обґрунтувати актуальність, визначити передумови, особливості та науково-прикладний потенціал виконаних НДР лінгвістичної тематики у забезпеченні якості професійної комунікації українською мовою (УМ). Початок 30-річної історії НДР лінгвістичної тематики в нашому закладі припадає на 1992 р. Для участі у всеукраїнському конкурсі НДР тодішній проректор ЗМІ з наукової роботи доктор технічних наук, професор А. Д. Коваль, сприяючи активному впровадженню УМ в навчальний процес і виходячи з нагальних науково-практичних потреб очолюваної ним кафедри фізичного матеріалознавства, доручив розробити проспект першої НДР на матеріалі термінології матеріалознавства доцентці, кандидатці філологічних наук Г. С. Онуфрієнко. Пропозиція і доручення були озвучені проректором під час планового огляду комплексної готовності мовної кафедри, створеної 1978 р. на базі секції кафедри іноземних мов задля забезпечення у ЗМІ лінгвістичної підготовки іноземних студентів з країн Європи, Латинської Америки, Африки, Азії. На кафедрі працювали науковці з актуальним для дослідної діяльності досвідом роботи у складі Науково-методичної ради з навчання національних мов при Держкомітеті з народної освіти (Онуфрієнко Г. С.), наукового стажування у відділі термінології й лексикографії Інституту української мови НАН України (Онуфрієнко Г. С.), успішної підготовки і захисту дисертацій з актуальних проблем науково-технічної термінології, дериватології та структурної лінгвістики (доценти Єрмакова В. М., Онуфрієнко Г. С., Пацера Л. В., Гузенко Л. М.), навчання мови фаху й мови науки перших стажерів й аспірантів у ЗМІ з Німеччини, Польщі, Куби (Єрмакова В. М.,

Онуфрієнко Г. С.), головування в ДЕКах на держіспитах та захистах дипломних робіт на філологічних факультетах різних ЗВО (Гузенко Л. М., Онуфрієнко Г. С.), проведення для викладачів випускових кафедр тематичного лекторія "Тенденції розвитку української науково-технічної термінології і складні випадки перекладу" (доц. Онуфрієнко Г. С.) та практикуму з граматики УМ (виклад. Єршова В. К.), підготовки авторських навчальних програм, методичних розробок і викладання нового лекційного курсу з ділової УМ для п'ятикурсників у потоках на ФЕТ, АФ, ЕФ (Онуфрієнко Г. С.) та на МФ, ІФ (Єршова В. К.).

Відтак, вибір кафедри і визначення кандидатури для керівництва першою НДР за абсолютно новим для технічного вишу та актуальним науковим напрямом були вмотивовані об'єктивними чинниками: наявністю належного кадрового потенціалу з науковим ресурсом, термінологічним досвідом, усвідомленням практичної затребуваності міжкафедрального співробітництва у науково-дослідних проєктах в умовах тодішнього дефіциту потреби здійснювати компаративні багатовекторні дослідження спеціальних термінологій різних технічних галузей на матеріалі окремих слов'янських і неслов'янських мов. Проспект першої НДР для участі в конкурсі, розроблений доцентом Онуфрієнко Г. С. за темою "Лінгвометодичне моделювання української та російської термінолексики інженерно-фізичного профілю", міністерство офіційно затвердило і надало державне фінансування. Усі поставлені в комплексному дослідженні складні завдання зі створення банку українських термінів окремої галузі для українськомовного підручкового та словникового ресурсу розв'язано на теоретичних засадах, розроблених керівником НДР, міжкафедральним колективом виконавців-сумісників із числа представників мовної кафедри (канд. філол. наук, доц. Єрмакова В. М., ст. викладач Красан Т. М., філологи-практики Єршова В. К., Марченко Л. М., Храмова І. В.) та досвідчених спеціалістів з комп'ютерної техніки (кандидати техн. наук, доценти Біла Н. І., Терещенко В. С.). Термінологічний масив для лінгвістичного опису ретельно збирався методом суцільної вибірки з актуальної навчальної літератури для ЗВО та журнальних наукових статей, потім на засадах повної поняттєвої відповідності шукалися й визначалися лінгвістично коректні до них та максимально точні українськомовні еквіваленти з академічних лексикографічних джерел. Особливої уваги і відповідальності потребувала робота з термінами-синонімами, терміноодинацями іншомовного походження, у т. ч. з міжнародним статусом. За розробленим керівником НДР алгоритмом створювалася і впорядковувалася вагома за обсягом двомовна лексична картотека для першого російсько-українського словника термінів з металознавства.

Матеріали і досягнуті результати цієї першої в інституті НДР з мовознавства були важливими для вивчення тенденцій розвитку українського мовознавства. Вагомий прикладний результат цієї НДР – великий за обсягом перший електронний російсько-український словник термінологіки металознавства, базова лексична картотека якого становила понад десять тисяч вихідних російськомовних термінів і терміносполучень, до яких було наведено максимально точні українські еквіваленти. Консультативну допомогу у вмотивованому визначенні найточніших українських відповідників з низки використовуваних фахівцями на позначення одного поняття надавали високодосвідчені доценти кафедри фізичного матеріалознавства, кандидати техн. наук І. М. Лазечний і Л. П. Степанова. Зовнішнє рецензування та лінгвістичну експертизу здійснили провідні науковці і практики-лексикографи з Інституту української мови НАН України та з кафедри іноземних мов ЗМП канд. філол. наук, доц. Соболю Ю. О., засвідчивши досягнення теоретичних і прикладних результатів НДР, її новизну, якісний рівень виконання, широкий діапазон практичного застосування в умовах тодішнього дефіциту наукової, словниково-довідкової та підручкової літератури на УМ. Друга держбюджетна НДР на матеріалі нової термінологіки робототехніки та автомобілебудування мала прикладну мету розробити вже тримовний (російсько-українсько-англійський) тлумачний термінологічний словник з робототехніки. До колективу виконавців-сумісників було також залучено досвідченого перекладача-поліглота з кафедри іноземних мов (старш. викладач І. Г. Денисов), редактора рідних українських видань (М. В. Клименко). Консультативну допомогу з дефініювання нових наукових понять надавав канд. техн. наук, доц. Л. М. Мартовичський.

Виконання прикладних кафедральних лінгвістичних НДР під керівництвом доцента Г. С. Онуфрієнко продовжилось і на кафедрі ЗМП в ЗНТУ, а з 2015 р. – на секції ЗМП новоствореної кафедри українознавства та загальної мовної підготовки. Тематика і проблематика їх пов'язана з функціонуванням УМ у сучасній професійних й освітніх дискурсах: "Мова науки в лінгводидактичному та культурологічному вимірах", "Системно-структурна організація лексичного ярусу мови спеціальності", "Динаміка галузевих термінологій у сферах їх фіксації та функціонування", "Мовна комунікація у часопосторі і професійному дискурсі". З 2021 р. розпочато проект з комплексного дослідження наукового тексту як основної одиниці професійної комунікації в усіх контекстах та на всіх локаціях відповідних дискурсів. Фокус дослідницької уваги з нової НДР зосереджено на таких проблемах: особливості параметризації змістової і структурної частин фахового тексту в усній та письмовій формах мовної комунікації; порівняльний аналіз різнопараметральних характеристик наукових текстів з

технічних, гуманітарних і соціальних наук; функції українськомовного навчального тексту фахового спрямування у сучасних ЗВО.

Усі виконані НДР результували в практично значущу навчально-довідкову літературу сучасного рівня у двох потрібних для ЗВО форматах: паперовому й електронному. Це підготовлені керівником НДР ґрунтовні навчальні посібники, яким надано Гриф МОН України ("Науковий стиль української мови", "Риторика"), і низка книжкового обсягу перекладних термінологічних словників для нових спеціальностей на ГФ (МЕВ, переклад, дизайн) та нових університетських дисциплін (УМПС, теорія мовної комунікації, риторика, кримінальне і кримінальне процесуальне право тощо). Це також укладені виконавцями НДР навчальні російсько-українські словнички та збірники навчальних текстів з комплексними завданнями для студентів усіх технічних факультетів (кандидати філол. наук доценти Біленко Т. Г. і Катиш Т. В., старш. викладачі Єршова В. К., Миронюк Л. В., Брацун О. І.), а також економічних спеціальностей (доц. каф. Бондарчук К. С.), для слухачів ПК з мовних дисциплін ЗНО (Полежаєва Н. А., Адаменко О. В., Дорошенко С. В.) та для іноземних студентів (Сергієнко Г. О., Ільчук К. І.). Напрацьований науково-методичний комплекс активно й систематично використовується учасниками всіх рівнів освітнього процесу у ЗВО (бакалаврат, магістратура, аспірантура), у чому переконують статистичні дані академічного електронного репозитарія НУ "Запорізька політехніка" та багатьох інших українських університетів.

Отже, в НУ "Запорізька політехніка" всі три десятиліття Незалежності України активно й різновекторно досліджується УМ у цілій низці держбюджетних і кафедральних НДР прикладного спрямування. Саме мова науки і техніки, термінологічний ресурс якої є потужним, унікальним та ефективним результатом номінації досягнень інтелекту та новацій у виробництві, – найважливіший вербальний свідок і комунікативний інструмент прогресу нації у світовому просторі. Дослідження динамічного й національно маркованого термінологічного ресурсу УМ та її комунікативного потенціалу в науці й освіті – комплексне завдання, яке завжди на часі у таких визначальних вимірах взаємодії традицій та новацій: національному і компаративному, на вісях синхронії й діахронії, у мовнокомунікативних парадигмах і контекстах прикладного моделювання, в окремому дискурсі і на всіх дискурсних локаціях.